

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2021/05/fodor-richard-a-tortenelemtanar-kezikonyve-12-01-10/>

Fodor Richárd

A történelemtanár kézikönyve

(Kaposi József: Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához c. könyvéről)

KAPOSI József (2020): Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához. Oktatási segédlet. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 144 p.

Kulcsszavak: történelemdidaktika, történelemelmélet, neveléstörténet, történelmi műveltség, tartalmi szabályozás, érettségi reform, Nemzeti alaptanterv, pedagógusképzés, tankönyv.

Jelen recenzió egy történelemdidaktikus legújabb felsőoktatási tankönyvének rövid áttekintését és értékelését tűzi ki céljául. A szerző Dr. habil. Kaposi József, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Tanárképző Központ egyetemi docense, korábban az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet főigazgatója, a történelemdidaktika és a drámapedagógia kutatója.

Az online formában is elérhető kötet¹ a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen indított pedagógusképzést támogató szakmódszertani sorozat része. A könyv szerkezete jól követi a címben meghatározott tematikát, többféle megközelítéssel, számtalan szempont figyelembe vételével árnyalja a *történelemdidaktika módszertani és elméleti hátterét, történetét és aktualitásait*. Recenzióm legfontosabb kérdése, hogy a vizsgált mű eléri-e deklarált célját, hogy oktatási segédletként támogassa a hallgatók munkáját, szakmai felkészültségét.

A tanulmánykötet első fejezete **A változó történelemtanítás – trendek, távlatok**. A *Történelemszemlélet és történetírás* fejlődéstörténete kapcsán rövid, de átfogó historiográfiai áttekintést ad Ranke pozitivismusától, az Annales iskola új történetírásán át az 1970-es évek posztmodern relativizmusáig egyaránt. A történelem és az emlékezet kapcsolatáról és különbözőségeiről a téma két széles körben elismert gondolkodóját, Pierre Norát és Jan Assmant idézi. Összehasonlítja a hagyományos és az új történetírást, hangsúlyt fektetve a

Fodor Richárd: A történelemtanár kézikönyve

(Kaposi József: Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához c. könyvről)

történelmi megismerés korlátaira, a korábban láthatatlan társadalmi csoportok megjelenésére (kisebbségek, gyermekek, nők), illetve a multiperspektivikus szemlélet fontosságára. A szerző kiemeli a nyelvészetből származó kompetencia fogalmának és megközelítésének folyamatát, bemutatja a szupranacionális folyamatot, amely során az új évezred elején az Európa Tanács zászlójára tűzte a szabályozás kulcskompetenciákra épülő megközelítését.

Kaposi József összefoglalja azokat az oktatáspolitikai trendeket, amelyek az elmúlt évtizedekben a történelemdidaktika meghatározó elemeivé váltak. Az aktivitás és kompetencia alapú oktatás mellett az állampolgári nevelés, a personalizált és egész életen át tartó tanulás, a multiperspektivikus és kontroverz szemlélet, illetve a tantárgyköziség is megjelenik. Értekezik a demokratikus rendszerek fenntartása és a történelem tantárgy, valamint a társadalom történelmi tudata közötti kapcsolat fundamentális jelentőségéről.

Bemutatja a történelemdidaktika fejlődéstörténetét, tudománytörténeti szempontból árnyalja a történelemtanítás módszertana kialakulásának német modelljeit. Bemutatja Joachim Rohfles hídfunkción alapuló elképzelését és Jörn Rüsen történelmi tudaton, illetve történelmi kultúrán alapuló megközelítését. A történelemdidaktika legutóbbi évtizedeinek céljai közül a narratív kompetencia fejlesztését, a problémamegoldó és alternatívákban gondolkodó tanulást jelöli meg. További transzferábilis történelmi kulcskompetenciaként azonosítja adatok, tények, konstrukciók rugalmas adaptálását és a történettudomány vizsgálati eljárásainak (történeti probléma felismerése, megfogalmazása, kritika, interpretáció) alkalmazását.

A kötet aktualitását és fontos fejezetrészét adja a részdiszciplína nemzetközi szervezeteinek bemutatása. Az ismertetőben az olvasók képet kapnak egy világ- és egy európai szervezet, a Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság (ISHD) és az Európai Történelemtanárok Szövetsége (EuroClio) működéséről és munkáiról. A tanárjelölt hallgatók számára ezek a szövetségek olyan tájékozási pontokat jelentenek, amelyek a legkurrensebb szaktudományos eredményeket és módszertani innovációkat közvetítik.

Kaposi sorra veszi a 21. század tanításmódszertani repertoárját, így a drámapedagógia, játékosítás, portfólió készítés vagy szerepjáték módszereit, ezáltal felkelti a figyelmet, de az olvasó szívesen látott volna további, mindennapi praxisban használható módszertani javaslatokat gyakorlati példákat, esetleg feladat- és óraterveket is.

A *történelmi műveltség (historical literacy)* kialakítását nevezi meg a történelemtanítás legfontosabb feladatának. Ez egy olyan ernyőfogalom, amely alá több kompetenciát és képességet rendel. Megfogalmazásában a történelmi műveltség eszköze egy összetett flexibilis tudáskészlet, amely az általános emberi normákra, kulturális kódrendszerre és alapvető állampolgári kompetenciákra, transzverzális készségekre, narratív megismerési módszerre épül. Négy pillért határoz meg a történelmi műveltség fejlesztésére: a narratív megismerést, a történészi látásmód megértését, a történelmi gondolkodást és a problémamegoldást. A történelmi gondolkodás fogalmi kereteivel kapcsolatban kiemeli, hogy nincs konszenzus a terminus definíciójáról, meghatározásában „*hagyományosan a megtanult ismeretek mennyiségét és összetettségét tekintették történelmi gondolkodásnak, miközben ez egy bonyolult szövetű komplex tudáskészletet jelent.*”² Megjegyzi, hogy az elmúlt években hiába történt számtalan lépés a történelmi gondolkodás fejlesztésére célok megfogalmazásában, ezt Nyugat-Európában sem sikerült teljes mértékben operacionalizálni. Komplex ábrán foglalja össze a történelmi műveltség kompetenciatartományait, amelyek között intellektuális, módszertani, személyes és társas, illetve kommunikációs kompetenciák kapnak helyet. Szintén kiemelt szerepet tulajdonít a tanulói problémamegoldás

kompetenciájának, amelyet a pedagógiai paradigmaváltás jegyében az aktív tanulói részvétel feltételének nevez.

A hazai történelemtanítás rövid történeti áttekintésében Kaposi röviden vázolja annak negyedfélvszázados történetét. Összesen öt szakaszt különít el, amelyek közül az első három időszakot egy-egy karakterüket meghatározó jelzővel illeti, mint az *államnemzeti, kultúrnemzeti és osztályharcos*, majd két külön szakaszt szentel a rendszerváltozás évének, míg a következő 10 év tendenciáit bemutatva a 2000-es évvel zárja az összefoglalót. Az áttekintés alapos, megteremti a 21. századi köznevelés kontextusához szükséges előzményeket és háttérismereteket. Az 1989–90-es és az 1990–2000 közötti időszakokat egyaránt semlegesen, minden értékmegjelölés, vagy az első háromhoz hasonló jelző nélkül mutatja be. Összegzésében kiemeli azokat a pontokat, amelyek a legfontosabb vitakérdéseket, konfliktuspontokat adták a vizsgált időszakokban. Ezek közül Kaposi József a történelemtanítás általános céljainak változó nézőpontjait, a tartalomkiválasztás szempontjait és a módszertani alternatívákat vázolja részletesebben.

A szerző átfogó képet ad **A 2005-ös történelemérettségi fejlesztése, jellemzői, tapasztalatai cím alatt a vizsgarendszer reformfolyamatáról és eredményeiről.** Az összegzés értékes eleme a nemzetközi kontextus bemutatása: a komparatiztika szempontjai alapján áttekintést kapunk az európai körképről, amely kiindulópontként szolgált a fejlesztés során. Az egyetemi történelemtanár hallgatók megismerhetik az érettségi szerkezetét, alapelveit és követelményeit, tanulmányozhatják a számonkérhető ismeretanyagokat és kompetenciákat, valamint a jövő értékelő szakembereiként a vizsgafeladatok rendszeréről és a javítási folyamatról is szerezhettek információkat. A tanulmány kiemelt szempontja a 2017 utáni változtatások és a bevezetés körüli tapasztalatok bemutatása, reflektív értékelése, amelyek a szerző közvetlen szakértői-fejlesztői és koordinációs tapasztalataiból fakadnak.

Negyedik fejezetben **A történelemtanítás kihívásai és lehetőségei a 2012-es Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek alapján** cím alatt Kaposi József részletezi a 2012-es *Nemzeti Alaptanterv* – mely munkálatainak első számú irányítója volt – Ember és társadalom műveltségterületének sajátosságait. A szerző szerint a társadalomtudományok komplexitásának beépítése az a faktor, amely segíti a hagyományos történelemtanítás modern megközelítésre cserélését, amely egyre inkább a *'civic education'* céljait vallja magáénak. Nagy jelentőségű elemekként számol be a történelem és emlékezet relációjáról, a történelmi gondolkodás deklarált tantervi szerepéről, a kulcsfogalmakról és a fejlesztési feladatokról, amelyek a *'learning out comes'* didaktikai megközelítés adaptált formái. Szintén figyelmet szentel a kronologikus és hosszsmetszeti témák distinkciójának, illetve részletesen elemzi a két történelemtanítási ciklus kerettanterveinek változásait is. A vázolt folyamatok tartalmi szerkezetét kiegészítheti a szerző két korábban megjelent írása.³

Az utolsó fejezet (**A történelemtanár-képzés kontextusa, követelményei**) tanulmánya a *pedagógusképzés* kapcsán több kompetenciamodellt sorol fel az OECD, az Európai Bizottság és az Eurydice nemzetközi szervezetektől. Fókuszba emeli a pedagógiai kultúraváltás egy fontos elemét, amely a régóta hangsúlyozott, de továbbra is aktualitással rendelkező pedagógus szerepváltozás. Az ismeretközvetítő, tudásépítő tanár helyett Kaposi is a szervező facilitátor tevékenységet nevezi meg korszerű célként. A történelemtanár legfontosabb kompetenciatartományai között a problémamegoldó gondolkodást, a kérdésorientált feladattervezést, a mélységelvű, multiperspektivikus, kontroverz és inkluzív szemlélet kialakítását sorolja fel.

Fodor Richárd: A történelemtanár kézikönyve

(Kaposi József: Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához c. könyvről)

A *pedagógusok módszertani attitűdjeinek* vizsgálatában figyelemfelkeltő és aktuális 2019-es kutatási eredményeket hasonlít össze egy korábbi obszervációs kutatással. A komparatív vizsgálat segítségével rávilágít, hogy habár a tanári szereplés és tevékenységek tanórai aránya összességében csökkenni látszik, még mindig kétharmad arányban ez határozza meg a történelemtanítás módszertani kultúráját. Ezek alapján célként tűzi a problémakör tudatosítását a pedagógushallgatók körében, arra intve őket, hogy ne saját korábbi iskolai tapasztalataikat, hanem a vázolt pedagógus kompetenciákat vegyék alapul jövőbeli hivatásuk gyakorlása során.

Kaposi József egy fejezetet a *tankönyvek változásának* is szentel, amelyben az állami validálási, tankönyvengedélyezési folyamat hiányosságait, a központi konszenzusos standardok hiányát veti fel. A helyzetre ugyanakkor egyben megoldást is kínál F. Dárdai Ágnes tankönyvkutató javaslataival. A tankönyvek átalakulása kapcsán bemutatja az újgenerációs fejlesztési folyamatot és a web2 alapú legújabb okostankönyv alkalmazásának távlatait is.

A sorok zárása előtt fontos mérleget vonnunk a bevezetőben szereplő kérdésre, amely a szerző által megjelölt *tanulási segédlet* műfajára vonatkozott. Véleményem szerint Kaposi József kötete eléri öndefinitív célját, kontextualizáló tudománytörténeti áttekintésével és szakmódszertani tartalmaival hozzájárul a jövő történelemtanárainak és történelemdidaktikusainak szakmai fejlődéséhez. Elsősorban elméleti kereteket kijelölő és a jövő módszertani innovációt támogató didaktikai alapok többszemponútú bemutatásával orientálja az olvasót.

Az oktatási segédlet felsőoktatási alkalmazhatóságát három praktikus szempont is segítheti. Elsőként a lényegyet kiemelő félkövéren szedett mondatokkal irányítja a hallgatók figyelmét, másodikként saját szerkesztésű ábrákat, táblázatokat (pl. *forrástípusok, hagyományos és 21. századi történelemtanítás, a történelmi műveltség komponensei, érettségi és NAT követelményrendszerek*) bocsát az olvasó rendelkezésére, amelyek a tartalmi elemek strukturális megértését és tanulását támogató formában jelenítik meg. Végül a kötet további fontos erénye a részdiszciplína legjelentősebb szerzőinek idézése, a hallgatók figyelmébe ajánlva a témában meghatározó műveket.

Válogatás Kaposi József korábbi munkáiból

- **Írások, beszédek, interjúk.** Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest, 2018. 176 p.
http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2018/08/Kaposi_Irások_Beszédek_Interjúk_nyomdai-pdf.pdf
- **Válogatott tanulmányok I.** Történelem – Érettségi – Megújítás. Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest, 2015. 176 p. http://www.kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2011/09/Kaposi_Jozsef-Valogatott_tanulmányok_I.pdf
- **Válogatott tanulmányok II.** Tanterv – Történelem – Módszertan. Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest, 2015. 200 p. <http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2016/01/valogatott-tanulmányok-II.pdf>
- **Történelem 12. Új Forrásközpontú Történelem.** Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2016. 276 p. (társszerzők: Boronkai Szabolcs, Katona András, Száray Miklós)
- **Érettségi adattár, Történelem.** Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009. 176. oldal (szerzőtárs: Száray Miklós)

Fodor Richárd: A történelemtanár kézikönyve

(Kaposi József: Közelítések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához c. könyvről)

- **Történelem I., II., III. IV. képességfejlesztő munkafüzet.** Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007–2009. 144, 144, 160, 176 p. (társszerző: Száray Miklós)
- **Történelem IV. középiskolai tankönyv.** Nemzeti Tankönyvkiadó, 2005. 298 p. (társszerző: Száray Miklós)
- **Feladatgyűjtemény az új történelem érettségihez, 9-10. évfolyam; 11. évfolyam; 12. évfolyam.** Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004. 295, 240, 320 p. (társszerzők: Szabó Márta, Száray Miklós)

JEGYZETEK

¹ Elektronikus elérhetőség: http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2020/07/Kozelitesek_kotet_nyomdai_javitott.pdf (Letöltés: 2021. márc. 23.)

² A változó történelemtanítás – trendek, távlatok, 28.

³ KAPOSI, József (2012) *Értékek és tartalmak, avagy a tartalom értékei*. In: Új Pedagógiai Szemle 62. évf. 1-2-3. sz. 5-22.; Kaposi, József (2016) *A történelemtanítás kihívásai és lehetőségei az új Nemzeti alaptanterv és a kerettantervek alapján*. Történelemtanítás (LI.) Új folyam VII. 1-2. sz. 40. <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/07/kaposi-jozsef-a-tortenelemtanitas-kihivasai-es-lehetosegei-az-uj-nemzeti-alaptanterv-es-a-kerettantervek-alapjan-07-01-03/>